

"Marka horeba guur waa mindiye meel uun ka abaare.

Haddaan lala mawaashirin tolkaa adiga oo maal leh
oo lagama maarmee tashiga odayo loo meerin
ninkii kaligii maaloootiyyaa meel xun waa u halise"

Haddaad kaligaa iska dhaqaaqdo oodan odayaasha iyo tolkaa la tashan oo aadan oran halkaasaan ka guursanayaa, waa qallooc inaad meel xun ka dhacdane u dhow. Midna waa idiin sheegayaaye; nin madi ah oo dadkii daraawiishta ka haray ah yaa wuxuu u yimid adeerkii, wuxuu yiri: adeer waxaan arkay gabar aan walaalo lahayn oo aabba lahayn oo adeer u dhow lahayn oo aan cidi waxba iga qaadanayn yaan arkay. Berrinkaasna waa kan dudumooyinka badan oo labadoodu waxay hoos fadhiyaan dudumo. Wuxuu yiri: "Axmad Nuurow waxaynu harsanayno sow dudumo ma ah". "Haa" buu yiri. Haddaad caawa tiraahdo:" dudumadan ayaan jeclaaday oo aan guursanayaa oo barido; aroorti dudumo soconaysaa kuu imaanaysa oo ku leh anaa cidda ku siiyee wax i sii. Haddii aad ka maarmi weydo waa siinaysaa, wixii aad siisana, illeyn dudumo hadli mayso, waxna magac ka helimeyside, wixii aad ka bixiso markii baa kuugu dambeynaysa" buu yiri. Waa waxaa dudumo siisay naagtaad ii sheegeyso. Naagtan haddaad guursato wax cid u xiga waayi meysid oo midaa isa kaa ag istaagayo oo oranaya" anaa cid u xigaa ee yarad i sii. Waad siinaysaa illeyn naagti guursatoo gabadhoodi baad qabtaa. Habeenka aad siiso baa adiga iyo ayadaba wixii idin kugu dambeysa, illeyn ehel ma laha oo aabbe ma laha oo adeer ma laha oo xigo ma lahee, meelaad waxaagii u raacato heli meysid", buu yiri; "ayadii markay baahato meeley ku hagaagto ma leh" buu yiri. "Naagtan iska daaye oo mid aabbe leh oo walaal leh oo hooyo leh oo adeer leh oo ehel leh guurso", buu yiri," aad waxaad ka bixiso meelaad u raacdo heshide oo ubadkaadu maalintuu u baahdo meelu u kaco ha helee, oo ayadu markaad xataa isdishaan oo ay dhibaadda kuu dooneyso meeley ku hagaagto ha heshee .

Waayeelka saasaa loo ciseeyaa. Halkaa markuu soo socdo , haddaad gogoshi iyo raartii fadhido, waad kaceysaa oo odaygaasaad u banneyneysaa. War odayga uga kac baa la leeyahay oo waad iska oggoshahay. Marka xoolaha ducada iyo hilibka la guro, dhallinyaradu waxba cunimeyso ee way shaqaynaysaa oo dibedda ayey taagan tahay. Wax allaale wixii hilib haa odayaasha baa loo dhigayaa . Dhalliyaradu waxay cunto waa waxay odayaashu soo reebeen. Beeshu hadday beel colaadeed tahay, waxa arrinkooda lagu socdaa waa odayaasha. Soomaalidu waxay yiraahdaan" Talo walaaloo la diidaa tagoog jabey leedahay". Odayaashaasaa laga tacliin qaadanayaa. Soomaalidu waxay ku maahmaahdaa:"talo reer nin walba waa la geliyaa oo waa la weydiyaa oo maxaa reerka ku dhaqmaya baa la yiraahdaa; talo colaadeedna nin qur ah baa la weydiyaa oo raggo dhan laguma baahiyo. Nikaad u maleyneyso inuu raggo dhan u calool adagyahay baa la weydiyaa ama wax la bidaayo". Horta odayaashu ceynkaa weeye. Caawa, haddaad maanta duceysanayso, oday hebel baad dooneysaa waa keeneysaa, dhallinyarada u yeeri meysid, ayadaa iska

imanaysa . Markaas culumada iyo odayaasha baad soo kaxeysanaysaa oo u yeeranaysaa. Wuxaad ugu yeereysaa inay ka mudan yihii. Haddaad weydo, cidbaa ducadi kuugu timid isma lihid. Haddii wax isdilaan oo carruurtii ama naagihii ama tolkii wax isaga yimaadaan oo nabarro isgaarsiyyaan, odayaashii baa loo tegayaa oo waxa la leeyahay "odayaasha inoo geeya" oo ayagoo isjecleen oo col ah oo isdilay ayey isa soo raacayaa illeyn waa rag tol ah. Wixii odayaashaas u gooyaan uun weeye. Gar baa loo qaadayaa oo culumadii iyo odayaasha yaa u qaadaya. Anigan, odayaashii oo saa u fadhiya yaanu annagoo dhallinyaro dibedda ula baxnay, afar baanu nahoo, mid baa toorri la baxay markaasuu gacanta saa kor ugu taagay. Labana waa ilmo adeer, aniga iyo mid kalana walaalaanu nahay. Gacantii markuu kor u taagay mid halkaa ku dhegay. Kii kalee asaga la jaal ahaayee halkaa joogay yaanu annagu ishaysanay yuu u tuuray toorridii uu yiri kaa ha qaato. Intaan kii sii daayey ayaan ku soo ordai, kii loo tuurayna waa ku soo ordai, foorarsigii aanu ku foorarsanay ayuu daabkeedii iiga horreeyey. Wiil yaroo na agtaagan oo reerkii aanu ducada ku cunaynay ah oo afar jir ah nagula soo ordai, oo dhuguf ah, foorarsuguu foorarsaday bay ishaa ka gashay oo buda ka kala jeexday. Gar bay noqotay oo kontonkii iska dulqaad bay noqotay. Annagoo ninkii aanan isjecleen baanu niri odyaal inoo geeya. Odayaashii garta qaaday waxay yiraahdeen:"magtii waa idin kala bar". Halkaasaan u boodoo waxaan iri " ma ogoli oo kala bar ma ha. Ninkanu toorrida isagaa tuuray isagaana lahaa, galkiina isagaa ka baxshay, daabkii marka wax lagu dilayo la qabsan jirayna isagaa haystay. Marka nooma ahaan iri kala bar". Laba goor markii la i saaray gartii, mar saddexaadkii baa ceel la isugu yimid. Nin reer Caligeri ah oo qoladey hooyaday ka dhalatay ah Mohamud Xoosh la oran jiray oo boqol iyo siyaadada jiray oo maalintaa joogay ayaa ii iljebiyey oo yiri:"Isagaa iiga hadlaya dheh". Waan idmay. Waa la isugu dhiidhiibay. Labada dhinac ee ishaya midba qaar odayaasha ka mid ah buu egmanayaa. Waa ka hadlayoo wuxuu yiri:" Ninkii mudacaye buu wuxuu ku yiri:" Soo bixi xabbadda ku jirta kiishadda dhexda kuugu xiran, markaad soo bixisana qoriga geli, markaad qoriga gelisana ku cabbee, markaad ku cabbeysa rid. Ninkey ku dhacdo cidi kula ma leh oo magtiisa adaa bixinaaya. Sidaad ii sheegeyso inay sidaas tahay, toorrida xijaab bay leedahay oo galkeedaa u xijaab ah . Hadduu asagu lahaa markeedii hore ee uu asagu tuntay, hadduu dhexda ku xirtay, hadduu galkeedii ka bixiyey, hadduu tuuray, hadduu daabka qabtay hadhowne intuu ka daba ordai, midigta hadduu ku haystay, wixii ay dhibaabo keento, ninkaa inaan la la lahayn oo waa xabbaddii oo kalee, mudici baan u ahay markhaati anaa u haysta". Horta maalintaasaa la igu waayey oo ninkii lagaga baxay kontonkii halaad. Horta odayaashu waa cajaab badan yihii, xukunkooduna xukun adag weeye. Odayaasha inta lagu xushmeeyo waxa u badnayd: Gartoo loo daayo, iyadoo aan loo daba marin, iyadoo beeshoo dhamiba ay ayagu u taliyaan, iyadoo wixii dheef ah ama markaa la isugu yimaado ama difaac ah. Maanta haddii nin kuu soo hargalo dhallinyaro ah waad qadini, nin odai oo waayeel ah hadduu kuu yimaadose ma qadin kartid waa inaad ariga neef uga doontaa oo odaya ciso gooni ah ayey soomaalidu u lahayd.

Fiqi Buraale	Waxaan hadalka u gudbinaya Salaad oo gacanta taagaya. Bal asaguna ciska oday uu mudan yahay, wuxuu galo iyo wuxuu gudo iyo heerka uu ka joogo soomaali wixii aad ka xusuusan tahay inoo ka taabo.
Salaad	Mahadsanid, Fiqi Buraalow. Hadalkiiba meelaan ugu noqdo ma lehoo, raggiiba wuxuu isla yahay ama wax isla soomaali ah ama isla xero ku dhashay, intii aftahan ahaydna waa iga hormartay. Meelaan anigu ka qabto haatan garanba maayo. Balse anigu gobolka aan ku dhashay oo Mudug ayaan wax ka taataabanayaa intaan ka xusuusto. Odayaashu ciso weyn ay meel kasta oo soomaaliyu joogto ku leeyihiin. Bal haddii xaggaas Mudug annagu aan u soo kacno . Odayaashu gar ayan ayagu gelin lama galoodiha lamana gooyo. Meel haddii la isugu yimaado ama meel wax ka dhacaan oo meeshaa hadalkeedu fiicnaan waayo , waxaa la yiraahdaa: " War odayaal ma joogeen? Odayaal yaa ka joogay?" Markaas dadku, haddii odayaal aysan joogin waxaa la yiraahdaa: "Odayaal ma joogin". Haddii la yiraahdo:" oday baa joogay" waxaa la yiraahdaa:"Allaa i lehe kaasu odayna ma aha kumana fiicna" oo ninkaas waa la cambaareeyaa oo wuxuu noqdaa nin ceeboobay. Waa tan la yiraahdo:" Nin laba nin u garnaqayo, hadduu wax kala oran waayo waa in nacasnimo u geysay ama nacabnimo u geysay". Marka garta saasaa odayaashu u lahaayeen. Waxaa jira ciso kale oo odayaashu iska leeyihiin. Haddii odayaashu joogaan nin dhallinyaro ah ma hadlo, hadalkana wax kuma darsado mana leh. Odayaashu marka waa sii kala mudan yihii. Waxa la yiraahdaa:" Curad ama culomo". Culomo waa nin caalim ah oo halkaa jooga sida Shiiikh Maxamed Axmed Liibaan. Curad maxaa loo la jeedaa? Curad waxaa looga jeedaa, ninkii ka fir, ka fir, dadka ugu weynaa yaa curad la yiraahdaa. Marka ninkaas curadnimo waa loogu yeeraa. Haddii la isku yimaad oo uu joogo nin ka dhallin badan ninka ducada leh oo curadka ah, ninka dhallinta badan baa waxaa la yiraahdaa: "ducee". markaasuu wuxuu yiraahdaa, asaga oo la wada garanayo,hadalkiina maro saaraya: "ninkaanaa inoo duceynaya" asaga oo tilmaamaya ninka curadka ah. Kii ducada lahaa oo jooga ayaa oday iyo da'da ciso loo qabo yaa waxaa ninka odayga ah la yiraahdaa " adigaa noo dhallin badane hebelow ducee". asaguna waa ogyahay inuusan ducada lahayn, markaasuu leeyahay anigu waxaan ku soo ridiyey hebel, kiina waa qaadanayaa oo waa ogyahay. Soomaalidu, xeerka caynkaas ah ee soo taxnaa ee meelna diinta ka cuskan meelna dhaqanka ayey lahayd.
Fiqi Buraale	Waxaa kale oo jira, haddii geed la isugu yimaado, haddii ayan golaha odayaal joogin gabdhaha lama bixin jirin. Qolada gabadha soo doontaan haddii aysan odayaal wadan lama siin jirin. Sidaa oo kale haddii laba qabiilo meel ku hadleyso oo wax kala galaan, haddii boqol nin oo dhallinyaro ah joogto, haddii odayaashu maqan yihii waxaa la oran jiray "kama hadleyno ee hora odayaasha inoo doona" oo odayaasha ayaa la keeni jiray golaha. Anigu waa iska dhexgashanaaye, tii markii dhoweyd aan waday baan sii dhexgashanaayaa. Waxaa la yirahdaa "Cirro cis mudan, gobina guddoon mudan, culumana duca mudam, garina xeerbeegti mudan, guurna hiddo mudan". Shantaa qodob hadhow baan micneyn doonaa, laakiin waxaa weeye caadadii hore ee soomaalidu ayey shataa qodob ka soo jeedaan.

Boqor, limaan, Beedaaje, Ugaas iwm gob baa la yiraahdaa oo guddoon mudan baa la yiraahdaa. Culumo meel kasta oo ay joogtana duco mudan oo waa inay duceysaa la yiraahdaa. Cirrana cis mudan baa la yiraahdaa ama ha duceyso ama ha taliso ee. Garina waxaa la yiri xeerbeegti mudan waayo xeerka aan ku dhaqanno oo xeerbeegti inoo sameysay bay soomaalidu ku wada dhaqantaa. Guurna hiddo mudan baa la yiraahdaayoo caashaan waxa la yiraahdaa gabadha aabaheed waa kuma, abtigeed waa kuma, adeerkeed waa kuma oo xaggee bay ka soo jeedaa, ayeeyadeed, waa hiddo oo saasey soomaalidu u micneysaa.

Haddana waxaan hadalka u gudbinayaa Cali Mudiir oo isna ciska odyaasha qayb weyn ka soo qaataay, bal ha inoo taataabto ee.

- Cali Mudiir   Mar haddii odyaashii soomaaliyeed ee kaydka soomaali ay kaydkii soomaaliyeed ka hadlayaan, aniga wixii iga soo gaaraaba waa yar yihiin. Waayoo waxa laga hadlaayo waa kaydki soomaaliyu lahayd oo waa hiddaha iyo dhaqankii ay lahayd. Dadkii hiddahaas kaydka u ahaa ayaana keydinaya kaydkaas. Balse aan ku bilaabo Xadiis macnahiisu yahay: " Naga mid maahaan ninkaan weyneynin keyna weyn (odaya) oo aan naxariisan midka yar". Soomaaliya gobollo badan ayey leedahay, laakiin anigu xoogaa waxaan rabaa inaan ka hadlo farqiqa u dhixeeya: ixtiraamka dadka waaweyn gobollada Koofureed iyo gobollada Waqooyi. Run ahaan faraq weyn aa u dhixeeya waxaana dhihi karnaa: sida dhaqanku ugu kala dà weyn yahay ayaa jirta. Dadka beeraleyda ah iyo dadka reer-magaalka iyo dadka xoolaleyda ah isku dhaqan maahan, dhaqankooduna isku fil ma ahan, keydka ay leeyihinna isku mid maaha waana kala weyn yahay waana wax taariikh ay sugeyso. Matalan aan ka soo qaado, dhinacyada koofure, ninka yari markuu ninka waayeelka ah u yimaado, marka uu salaamaayo waa isa soo agtaagaa asagoo furarsanaaya markaasuu garabka ka taabtaa. Laba nin oo sinan ayaa saan isusalaanta(gacata isgeliya) ee nin yar iyo nin weyn gacan iskuma salaamaan, marka uu ka hor yimaadna kor uma fiiriyo ee brotokool ayaa jira. Waxay nagu xantaa oo ay noo yaqaanaan GALTI ayaguna waxay isuyaqaannaan REERGURI.
- Galti waa nin soo galooti ah oo dalka qariib ku ahoo aan aqoonin dalka iyo xeekiisa iyo nidaamkiisa. Reergurina waa ninka horey u deggenaa. Borotokool wax la yiraah ama mudnaan ayaa jira oo aan reer-waqooyigu ama dadkeenaan xolo jirka ahu ayan aqoon. Run ahaan, haddii aan runta sheegno, xagga ixtiraamka reer-koofurka ayaa ku badsha. Matalan, ninka kaa weyn hebelow lama yiraahdo ee waxaa la yiraahdaa "aw hebel ama aay hebla" oo magaciisoo khali ah looguma yeero. Midda kaleeto, sida aad u sheegteen oo aad ugu noqnoqoteen, meesha haddii la iskugu yimaado, BARBAARTU hawl iyo hawgelin bey leedahay oo waa ciidan; odyaashuna talo ayey leeyihin iyo guddoon. Haddii koofur iyo waqooyi la isu fiiriyo, dhinacyadaas brotokoolka iyo kala dambeynta iyo ixtiraamka waa lagu kala weyn yahay. Runta haddaanu sheegeynana waa saas. Maxaa jira, Xaajigu hadalkiisa waxaa ku jirtay, soomaali ayuu ku yiri "dhejiba meeshuu joogo ayuu dabeecadeeda yeeshaa". Macnaha waxaa weeye, insaanku hadba biia'da iyo degaanka waxa ka jira ayuu qaataa. Xagga iyo xagga waa kala

dagaal badan yihiiin waana kala deggan yihiiin. Nin, dhulkii uu ku dhashay awoowe ka awoowe, cadkii beerta ahaay iyo eeggii uu ka cabi jiray, deggan iyo nin meeshuu rabo u guuraayaa isku dhaqan maahan, dhaqankooduna isku fac maaha. Dhinacaas Xassan ayaa iiga dambeyn doona. Haddii loo soo dego ixtiraamka iyo mudnaanta dadka waaweynu ay leeyihii oo ay dadka yaryar ay ku leeyihii, waa lagu kala duwan yahay waxaana ku fac weyn Koofur. Hase yeeshi xagga haweenka dowlka ay leedahay waxaad mooda in kaalinta ay haweenka ay waqooyina ku leeyihii inaysan koofur ku lahayn oo xoogaa haweenka koonfurta aad ku dhowdahay badeeco oo koofurta, gabdhaha xoolo lagama qaato (sooryo iyo yardo toona) wixii laga qaatana waa tilmaan). Xagga xurmada iyo ixtiraamka waayeeka, haddii aan reer-koofur nahay waa uga brotokool adagnahay oo dhaqankaas waan uga weynahay reer-waqooyiga.

- Fiqi Buraale
- Markaynu ka hadleyno xagga dabeecadda gobollada soomaaliyeed ama nooc kastaba ha ahaatee maahmaaheey ka yiraahdaan. Waxay yiraahdaan "Oodi ab ka dhow". Taasoo loola jeedo hadba meesha aad ku soo korto oo aad ku soo barbaarto oo aad dhaqankeeda barato yaad meel kasta uga dhowdahay oo ayadaa ku jiidataa la yiraahdaa. Waxaa kaloo la yiraahdaa" waxa jira nin oo indha là oo aan la hagin, nin ceeyr ah oo aan loo xoolo goyn, nin jaban oo aan la kabin". Taasoo loola jeedo "nin ceeyr ah oo aan loo xoolo goyn" nin xoolo fara badan leh oo aadan ceeyrnimo iyo faqrinimo midna ku arkayn oo misna wax baryaayaa markaad aragto, soomaalidu waxay tiraahdaa waa iimaan laawe. "Nin jaban oo aan la kabin" waxa la yiraahdaa waa nin aan jabnayn, laakiin jaban oo maxaa ninkaa lagu tamsiilay? Waa nin ooridiisu xuntahay oo xaggii dhaqaalihii ka xun tahay xaggii gogoshaa ka xun tahay, xaggii wax maqalkii ka xun tahay, xaggii cuntadii ka xun tahay. Ninkaasu waa jaban yahay lana kabi maayo baa la yiraahdaa. "Nin indha là oo aan la hagin" waa nin meel inta ka taga oo taga dal iyo dad uusan aqoon. Ninkii indhihi waa qabaa laakiin hadduusan dal iyo dad toona aqoon nin indha là kama duwana baa la yiraahdaa, soomaalidu. Marka, marka la leeyahay soo-galooti iyo reer-guriga, galtidaa waxaa loola jeedaa ma yaqaanaan dal iyo dad oo dabeecaddii dadka ma ay wataan baa la yiraahdaa. Weliba halka kan Waamo la yiraahdo geed bay ku xiri jireen waagii hore oo way yiraahdde bal in uu miyirsado oo geed qurac ah yaa quraanjada la tumi jiray oo la oran jiray dabeecaddii ha ka saarto xumeed ee uu watay. Waa koow. Aynu xaggii kale ee waayeelka iyo dhalliyarada aynu u kala kacno. Bil matal, Waqooyi ama Koonfur waxa la yiraahdaa "BARBAARI waa hawladeen". Meeshii adag, sahanka , ciidanka, aroorinta, oodista iwm waxaa loo hayaa barbaarta. Xaggakan iyo geestaa NFD waxaa laga yiraadaa "ILMUR" oo saasey iyaguna ilmurkaa u yihii oo calaamat gooni ah bay leeyihii. Waayeelka aynu u soo noqonno. Waxaa la yiraahdaa: "Nin waayeel ahi meeshuu joogana waa ka taliye, wuxuu ka tagaana waa dardaaran". Markaas aynu u noqonno xaggii shishe iyo xaggii xeerbeegti. Innagu, dadku intuusan badarin, xeer guud baa jiray oo xeerbeegti inoo sameysay oo soomali markay badatahy, reer waliba ha sii durugsado oo si' gooni ahba

ha u sameeystee laakiin xeerkaa guud oo ay soomaalidu ku dhaqanto odayaal baa sameeyey oo yiri "In kastaba ha la ekaadee, xeerkaasu waa xil waxa lagu kala qaataa". Kaasoo ah kabta la isku dhufsto, jeedalka la isku dhufsto, dharbaaxada la isku dhufsto, ergada la faraxumeeyo, naagta lagu soo gudo ee ninku uu qabo ee la faraxumeeyo (halla kufsado, halla dhaco), magangelyada waxaas oo dhan waxaa inoo jideeyey xeerbeegtideennii hore. Waxaa kaloo la yiri: ninbaa wuxuu yiri: "Anigu waxaan doonaayaa nin oday ah ama abwaan ah inaan doontaa". Markaasaa la yiri." oo maxaad weydiineysaa? ". " Saddex qodob baan weydiinayaa" buu yiri.

Saddexdaa qodob oo kala ah:

1. markaan dhimanayo;
2. in lay cadaabaayo iyo inaan janno gelaayana; iyo
3. inaan faqiir ah iyo inaan taajir ahay.

Waxaa lagu yiri: waxaas wax aan llaah ahayn oo og ma jiraane, laakiin nin abwaan ah yaan meel ku ognahaye, hebel u tag baa la yiri.

Ninkii owr buu rartay, wuu dhaqaaqay: Wuxuu socdaba ninkii buu u tegay, wuxuuna ku yiri: "arrimahaas baan u socday ee iiga warran".

Wuxuu yiri : Ma intaas baad dooneysay? Intaas waa fududahay oo waa kuu kala sheegaya". Wuxuu yiri:

" Inaad ehalukhayr tahay iyo inaad tahay ehelunaar waan kuu kala sheegayaa" buu yiri. "Iska soco buu yiri, rag xaaja haysta oo aad istaqaaniin ha ku arkeen. Dadkaasuu hadday kugu farxaan, ehelukhayr baad tahay. Dadkaasuse hadday kaa naxaan, ehelunaar baad tahay.

Markaad dhimanayso ee uu malakul meyku ku dilaayo waa kuu sheegayaa. Waxaa tagtaa shir. Shirkaas ama masaajid ama shir meel lagu urursan yahay ha ahaatee oo hareerahaada eddg. Haddaad aragto in raggii aad istiqiineen ay laba saddex ka nool yihii am aad weydaba, malakulmowdka waa ku dul taagan yahay ee digtoonoow. Haddii aad rag badan aragtana, weli wax baa kuu dhimane iska shaqeyso.

Inaad faqiir tahay iyo in kale waa kuu kala sheegayaa: Haddii aad gurigaaga ku bariisato oo ku weyseysato oo quraac laguu sameeyo oo aad ku nasato waxaad taahay taajir. Haddiise quraacdii oo kuu bisil, alaabtiyoo lagaaga shaqeynaayo aad ka jarmaaddo, waxaad tahay faqiir".

Arrimo badan oo saasoo kale ah ayeey soomaalidu wax kale ka tiri. Aannu u noqonno xaggii ciska. Ciska gobolladad soomaalida waa ku kala duwan yihiiin. Ninkii wuxuu yiri: "koonfurey haddaan lagu oran wax ma kuugu filan tahay". Waxaan furaayaa sidaa uu Cali Muddir sheegay inay run tahay. Sababta oo ah, halkan ummad fara badan baa jirta. Marka aynu u eeg reer reer ama koonfur ahaanba, waayeelka meesha uu ku shirsan yahay ay talada haystaan, dhalliyaradu ma tagto oo ka mamnuuc. Hadday dhallinyaro xaaladeeda watana, odayaasha waxay u keenaan mooye dhexgeli maayaan oo dhallinyaraa wata ayaa la leeyahay. Ninka odayga ah markuu u yimaado, ha yaqiineen ama yeeyna aqoonine, oobbow bay oranayaan oo garabkaasey ka taabanayaan ee inay hadal mutaxan ku yiraahdaan lagama yaabo. Sidaa diintu ina fareyso inaan waalidka kor loo eegin bey ninka ka weyn kor u eegin (reerkoofurku). Nin baaba halka ka tegayaa oo wuxuu oranayaan " Cali Mudiir, oo yaalla meesha la yiraah Hobyo, yaan u socdaa oo ah nin caan ah oo

oday ah weeye oo dadoo dhan yaqaanno. Intaa dad ah oo Cali Muduur taqaan, waa sii taakuleynaysaa ninkaa socotada ah. Maxay ku cisaayaan? Ninkaa odayga ah, ee la yaqaanno oo mashuurka ah, daraadii buu halkaa ku marayaa oo lagu jicsamayaa oo wax lagu siinayaa oo nin taaban karaa uusan jirin. Odaynimadaa haddaba, waxaa dhici karta, aniga iyo aabbahay inaan hal isku qabannaa oo aan aabbahay hal ku dilaa. Taas oo kale waaba ay dhacday. Wixii ceelkaa Beledweyne ka sii jeeda ee halkaa ka ah ciska reerkoofur odayga u leeyihii uma ay laha. Inkasta ee uu, guud ahaan, cisku jiro, laakiin sida koofur u cisto eeyan ahayn. Markaad ceelkaa Hiiraan la yiraahdo aad gaarto wixii ka shisheeya, waayeelku ciska uu ku leeyayah Koonfur kuma laha. Taas anigaa furaaya.

Waxaa jira, marka la isku yimaado meel ee la fadhiyo, nooc kastaba ha ahaatoe, odayaal baa taliya oo waxa la yiraahdaa: "war xilligan aan ku jirraa waa xilli adag, maxaa inaka dhimanoo la sameyn jiray, maxaase la arki jiray odaygiyow. Barwaaqaa dhacda waxaa la oran jiray odayga" barwaaqada tan hadda ka hor ma aragtay?" Maya, waa intaas oo sano, cashaan sidaas ayuu u tilmaamaa odaygu. Colaad baa dhacda. Xilligaas baynu arki jirnay abaartaa caynkaas oo kale aaya dhacda oo sibenkii sebenkaas ahaa saasey ahayd. wuxuu kaga sheekenayaa waayo-aragnimo oo u soo joogay wax badan. Bil matal, casho dhoweyd baan waxaan faalleeyey anigu waxayaabo fara badan. Markaasaan waxaan iri: tolwo xilliyaashatanu waa maxay? maskaxdeydaan dib ugu noqday. Wuxaan iri:

"1914kii dagaalkii koowaad ayaa dhacay, 1918kii buu ku dhammaaday. Waxaa dhacday abaar xun oo dhulka wada saameysay oo uu asagu sabab u ahaa

1924kii waxaa ayadana dhacday abaar taas ka daran.

1944kii ayaan eegay oo koofurna waxaa ka dhacday mid (abaar) markii wax la guntado la waayey oo wax la cuno la waayey, kafanta dadka lagala bixi jiray . Hargeesa iyo xaggaana waxaa ka dhacday mid la yiraahdo "Arigaba".

1954tii waxay ahayd markii riserve area la bixiye(ee uu ingiriisku bixiyey) oo xabashi laga wareejiyey oo mudaaharaaddo badan ka dhaceen oo ay ninkii Gebgeble la oran jiray iyo rag kale ku dhinteen.

1964kii waxay ahayd markii uu dhacay dagaalkii annaga iyo xabashada oo la adeegsaday qorigii xakiim oo xabashidu 11 meelood ay ina ka soo weerartay.

1974kii waxaa dhacday abuartii "dabadheer" ahayd.

Markaasaan iri: hadda waxaynu joognaa 1984kii waana ay waji xun tahay tolow maxay noqon doontaa? Allaahu waclam.

Markaasaan waxaan isku geystay, dee tirada afarta la yiraahdaaba, soomaalida uma fiicnaba, yaan anigu niyadeyda gashaday".

Baaritaankaas cilmi ma ahayne waayo-aragnimo aan ku soo saaray.

Marka ninka odayga ah wuxuu soo mutay harraad, gaajo, ceeyr, rag bay kulmeen, dagaal buu soo mutay, rag buu u garnaqay, dhibaato badan buu dhex galay. Markaas odayga waxa lagu ciseeyaa waa waayo-aragnimo.

Gobollada markaad eegto dhallinyarada xaggeeda ee qolana ay barbaar tiraahdo qolana ay ilmur tiraahdo(waa nimanka dagaalka u taagan). Nimankaa barbaarta ah, markii jiilaalku adkaado, war yaa reerka u

horseedaaya?(ama meelbaa roob ka muuqanaayey), haddi la yiraahdo, dhallinyaraa tegeysa. Yaa reerka u dhaaminaaya? Waa dhallinyaradii. Yaa meal heblà inooku wargeynaaya, rag baynu baahan nahay? Waa dhallinyaradi. Hawl adag nooc kasta ha noqotee waa sameeya waa dhallinyaradi. Nimankaasu waa barbaar, hase ahaate, ninka oday la oran jiray cis buu mudan yahay ama gabanimo (reer bor ama reer ugaasuu ka soo jeedaa) ha ku muto ama culumanimo. Oday waxaa lagu ciseeyaa cirronimadiisa iyo waxgaradkiisa iyo waayo-aragnimadiisa.

Haddana waxaan hadalka siinayaa aw Daahir oo weydiistay.

Aw Daahir Afqarshe Anigu laba mid baan ku darsan lahaa oo ah: Koofurta cirrada kaliya lama ciseeyo ee qofkii gu' kaa weyn waa in la ciseeyo. Taasoo aad ku garanayso mudda Cali Mudiir sheegaayey oo ruux hadduba gu' kaa weyn yahay, wax kale daayoo marka aad salaameyso inaad si caadi ah u salaameynine ee aad garabka u godeyso, adiga oo tusineysa, dàdaa uu ku dheer yahay awgeed, inaad tahay ruux isu dhiibay. Waxaa kaloo taas raacaya in ruuxu hadduu kaa weyn yahay, sida Cali Mudiir u sheegay, magaciisoo khali ah inaan loogu yeerin oo mid hadduu kaa weyn yahay aay ama aaw looga hormariyo iyo midka kaa weyn laakiin aan cirro lahayn, hadduu rag yahayna waxaad leehay ooboow, hadday dumar tahayna aabaay aad leedahay. Sidii waagii hore la isku maamuli jiray, ilaa maanta oo sharci la yeeshay oo dawlad la noqday, ma dhammaanin tixgelinta odyaasha.

Cali Mudiir Ixtiraamka iyo tixgelinta dadka waayeelka ah, kaalinta ay ku leeyihiiin goobta iyo shirarka la isugu yimaado, sida loo ixtiraamo iyo sida loo weyneeyo iyo sida loo qaddariyo iyo sida loo kala dambeeyo, waxan la yiraahdo "borotokoolka" afka qalaad weeye. Kan kaleetana waxa weeye, mudnaanta haweenta soomaali ay lahaan jirtay oo ay qoyska ku lahaan jirtay, kaalinta ay leedahay xagga waayeelnimada, ixtiraamka, sey wax u bixiso, guriga markay joogto oo waayeelka joogin kaalinta ay ku leedahay. Arrimahaas oo dha ayaan maanta ka hadleynaa. Faqi Buraale aan ku hormariyo si uu u babalaariyo.

Fiqi Buraale Waa tahay. Cali Mudirow, arrinta aan maanta ka hadlayno waa arrin aad u culus oo aad u ballaaran. Marka ugu horreeysa, adduunka qolo waliba waxay leedahay dhaqan u gaar ah oo ay ayagu wax ku maamushaan iskuna ciseeyaan. Haddaynu xagga soomaalida u leexanno, waayeelku had iyo goor cis inoo leeyahay. Taasoo waalidnimada ama dàdiisa ama ciska uu mudan yahay soomaalidu aad bay u dhowrtaa oo tan gabayaasha lagu tirshaa:" Nin cirro leh cadaabkiiba waa lagala ceesaaye". Marka qof hadduu dà weyn yahay waa la dhowraa, mudnaan fara badan oo lagu dhowro ayuu leeyahay, ama ha lagu dhowro karaamo looga bartay oo aftahannima ah oo xag diineed ah oo xag garsoornima ah oo xag daacadnimo ah oo xag aqooneed ah iyo waxyaabo kale oo qofka weyn lagu ciso ayaa jira. Bil matan, ama nin ha ahaado ama haween ha ahaadee waa waalid, xataa qofka uusan dhalin wuu dhowraa oo dàdiisa ayuu ku ciseeyaa oo uu ku dhowraa. Taasoo aynu niraahdo qofka weyna, Ilaah baa weyne, in dàdiisa

lagu ciseeyo, qofka yarna yaraantiisa lagu ciseeyo yey soomaalidu ay taqaannaa. Bil matal, marka meel la isugu yimaado oo la farriisto oo markaa la hadlaayo, duco hadday noqoto iyo hadalfur hadday noqoto, ninka waayeelka ah yaa u horreeya oo la yiraahdaa "hebel baa mudane u dhiiba". Xitaa wax kasta oo shirkaa la keeno, qofka mudan ee waayeelka ah ayeey soomaalidu u dhiibtaa ayada oo ay dàdiisa ku ciseyneyo. Haddii la duceynaayana, qofkaas weyn ee dàda ku muteystay in saas lagu sharfo oo lagu dhowro ayaa u horreeya wax kasta, iskasta asagu markuu bilaabo uu ku soo celiyo dadka ciseeyey ee ka yaryar. Xitaa islaamaha la guursado, gabdhaha yaraanta lagu guursado, ee ku gabooba guriga, tan ka dambeysa, bahda weyn wey ka mudan tahay bahda yar. Laba haween ah oo maalin la wada mehriyey oo nin wada qaba yaa misna tii hor dhasha mudnaanshaha la siiyaa. Anigu intaas ayaan ka taataabtay, waxaan jeclaha, Caliyow (shirguddoomiyaha), inaad warka u gudbisid Xaaji Maxamed Axmed Liibaan.

Xaaji
Maxamed
Axmed

Ibraahimow waa mahadsan tiiin, waxayse ila tahay, dadku dà hadduu gaaro waxyalo badan aa laga helaa. Dadka dàda gaaray, cilmi waa laga helaa, caqli waa laga helaa, waaya-arag oo wax badan soo joogay waa laga helaa. Waxaase waxaas oo dhan hela, wixii ow arko, ninkii weel u leh ee uu ku shubto. Ikraamka ka soo qaad "Dheji meeshi uu joogoo dhabeecadeeda leeyahay" aa dadkaanu ku maahmaahaa. Dadka dabeecada meesha uu joogo aa saameyhaysa. Meeshatan waxaa laga heli jiray, sebenkii hore, Waqtiga soo xumaaday ka hor, xurmada waxay ahaa jirtay, ninka haddow jid ku socdo asuu tilaabadii hore ee uu wadi jiray ka gaabto, haddii laga daba yimaado oo dad dhallinyaro ahi ka daba yimaad, iskama gudbi jirin. Dhallinyaradaas intay cabbaar la socdaan ninkii waayeeka ahaa oo saantiisa kula socdaan, ayeey yiraahdaan: "adeerow, meel dheeraan ku soconnaa ee jilibkayaga fur". Markaasuu asaguna yiraahdaa: "waa tufan tiiin". Markaas ay gudbaan. Waxaa la diidahayaa xawligaas uu ku socday qofkii ku socon jiray inuu inta ka daba yimaad uu xawliglii la dhaafo ee markaas qofkaas uu milicsado ee uu yiraahdo "sataanaad ogow ahaan jirtee" oo ay kaga dhacdo il. Waa dabeeeco, waana sharaf, waana tixgelis oo asagoo qofkiina raalli geliyey, hawshiisiina ka baaqan oo socodiisiina loo ibaaxeeyey.

Haddii war la bilaabaayo asii nin dà weyn uu meeshii fadhiyo, ninkii hadalkaa qaadanaya waa inuu amar qaataa ee uu yiraahdo "Bismillaah", meeshatan la iiga dà weyne, doodiina waa furan tahaye, wixii aan ka geysan lahaa aan ka geystee ha la ii ibaaxiyo. Kaasi waa shey nidaam ah oo lagu dhaqmi jiray. Waxaana ka hadleynaa dhaqankii hore noloshiisii sidii uu ahaay, maantase laga yaabo inuusan jirin. Isla markaa Bimillah haddii la yiraah oo uu ninkaasu hadlo, ninka weyn oo hadalkii wata, ninka yar inuu ka qaataahu mamnuucey ka ahaan jirtay. Ninkii qaata oo ninkaas la dà ah yaa wuxuu oran jiray "saaxiibkey umana dhaammoe, hadalkii saas iyo saas ah ahaa, ma sidii uu u yiri uu ku roon yahay, bal aan daynoe mase sida tan aan soo wado uu ku roon yahay". Sidaan ma jirto ma leh, laakiin sidii ku jirtayna waa soo jeedinayaa. Markaasaa, sida uu ka gartay haddii laga wada gartana la yiraah sidaan buu ku san yahay, asagiina uu sabar ku leeyahay ee uusan dood ka qabin. Markaasaa asagu naftigiisu muggow hadalka bilaabahayo

yiraahdaa:"Hana la iga raalli ahaadee, madax dhallinyar aa miyir ku heraye, wixii iga madax fayoobina ha iiga dambeeyaan aniga saasey ii la muuqdaa" ee hadalka wuxuu gooyo ma ahaan jirin. Dàda saasaa loo xurmeey jiray. Hadalka waayeeka waa lagu xurmeyn jiray oo lagama boobi jirin oo intuu afkiisa ka dhammaadaa loo kaadi jiray. Hadday duco joogto oo la duceyhaayo, asal nin u lahaa waa duceeyaa, dà ninkii u lihina waa duceeyaa, inta meesha joogtaana ninkey u garatana waa duceeyaa. Duco seddexdaasey ka koobantaa: asal nin u leh, asaga oo jooga, ninka ka dàda weyn aa la rillo geliyaa oo la yiraah"adaana noo dà weyn, asalna waa joogaa, ma ninka noo dà weynaan beriga ducada u dhiibananyna mase ninka asal u lahaa". Taasi waxaa lagu rillo gelinayaan ninaan asalkii wadanin asii dàdii wata, haddii uu isla wato la isku qaban maayo.

Qiso Waxaa haatan dadka dhex yaal qiso, sheeko ahoo dheer. qisadaasoo haddaad deymootana aad garan karto, waqtigeeduba ha dheeraadee. Jabuuti, sida dadku sheego, iyo Nayroobi inta ka dhexeyda, dayr lagama aqoonaa la yiri, sebenkii hore. Gu' ka bil ka bil ah yaa roob la heli jiray. Dadka waa dhibaatooday oo dhibaato xoog lehaa qabatay. Dadku waa isdhex mari jiray waa isyaqaannaan. Waxa la yiri:" Saatan kuma noolaan karno ee aan llaah barinno". Culuun xoog leh oo qolaba wax laga keenay yaa meel lagu wada uruurshay. Waxaa la yiri: "Waaqdhaacin ninkii noo mudan aan ka qaadanno". Dadka haddii la iswarsaday, hal nimahaa loo batay. Ducadiina, haddii la iswarsaday, hal nimahaa loo batay inuu ninkaasu duceeyo. Waaqdhaacinkii haddii la qabtay, ducadiina nin loo gartay oo la isku yimid yaa ninkii ducada loo gartay yaa wuxuu yiri:"Ilaahayoow, ka bil ka bil roob la'aantii ahayd waa na dhibtaye, wax kastaba noola ekeeye ha noo deyrinin". Saaciibaa Ilaahay roob u keenay. Xilligii yaa wuxuu noqday dayrtii, magaciina dayr baa loo baxshay oo waa Ilaahow ha noo deyrinin. Xilligiiyuuna ku dàaa roobka dayr la yiraah. Dadkii yaa maahmaahayoo wuxuu ka dhigtay, "gu'na waa xilli, dayrina waa Allabari". Qolaba qolada ay ka Allabari badantahay dayrtu ma gefto. Ducadu hadday curadnimo iyo dhallin ka timaado, ummadda meeshaas joogtaahu, markay duceysaayaan, waxay dhihi jireen" War yaa noo sadaqoboolisan oo maanta noo duceeya?". Sadaqoboolis waxay u yaqaanaan, ninka sadaqadiisa aan meel ku koobin ee iska bixiya. Waxaa meeshaas laga kasay, ninkii sadaqo bixin jiray, oo loo duceyn jiray, inay ducadiisu maqbuula tahay, asagana. Mahaas waxaad ka kaseysaa hadalkii ahaa " sakhi waa xabiibka Ilaahay, jaahilba ha ahaadee". Waxaa kale oo la yiraahdaa" al bakhaylu caduwullaahi walow kaana caaliman" oo ah ninka bukhaylka ah waa cadawha Ilaahay, caalinba ha ahaadee.

Dadku hadday ninkaas sadaqobooliga ah waayaan, asay rabaan inay duceystaan, waxay dhihi jireen: " War yaa noo xalaalmirateysan". Xalaalmiirato waa ninka aan sheyga xaaraanta ah u dhowaan oo intii tabartiisa ah dhoursada. Saben dhexdaan ah, waxaa dhacday abaar la dhihi jiray"cagweyn", meelna laga dhihi jiray"Foorarà" iwm oo soomaalida gudaheedey ka dhacdo qola la arkaba, meeshii ay ku qabatay, magac u la baxday. Abartaas markay dhacday, yaa nin oday ah, oo dadka baadiyaha ceel Cadale ku dhaqda ah, sheekheyey, ka dib markii ay wax weydiisay

culumo meeshaas joogtay. Wuxuu yiri: "Aw shiikhyaalow, culumo aaran waa badan tahay". Nin la arkaaba, haddii aaran la galo, ubbadiisuu soo carareysahayaa, laakiin culumo abaareed waa yar tahay. Abaartii "Cagaweyn", nimaan dherigisa lagu karin hilib tuugo ah ama booli ah waxaa ka jirtay saddex nin oo uu ka mid ahaa nin la Macallin Oofeey la dhihi jiray. Berigaas inta ka dibkeeda, hilibkaas tuugada ah, saddexdii oo aan dherigooda lagu karin aan TAHЛИISHA ka dhigan jirnay(beeraha, xoolaha iyo dadka hadday bukadaan). Meeshaas waxaa ka muuqata , hilib booli ama tuuga ah nin cunay tuftiisa inayan maqbuul ahayn .

Raggu waxay dhigan jireen urur meel ah oo ay leeyihiin. Ururkaas wuxuu u badnaan jiray qubuur amase meel majmac ahoo ay calaameeysteen oo ay isugu yimaadiin. Meeshaas waxaa laga rabaa in GOBTU timaado, in CULUMADU timaad, in ninka martida ah oo socdaalka ah uu yimaad, waa saddexda ducadoodu mustajaabo duco tahay. Dadku waa dad la calaameeyey oo lagu tufay intay ummadda oo dhan ku kulantay oo la yiri:"Tufti yaan idin saarannaye wixii aad tiraahdiin Alle ha noo aqbalo". Dowlad ayadoon jirin yaa ayaga tuftooda lagu kala joogi jiray. Ninkaas tufta la saartay, niman "IIMMAN" ha yaqaaniin, niman "MALAAQ" ha u yaqaaniin, niman "UGAAS" ha yaqaaniin, niman "GARAAD" ha u yaqaaniin iwm. Ninkaas, ijtimaca tufta lagu saartay, ka jooga hadduu wax yiraaho asii dadkii tufta saartay iyo faracooda ay ka diidaan "Alle ha idin jebiyo" hadduu jiraah, inay soo guuleystaan lama arag weli. Muggaasaa nin arkaaba wuxuu leeyahay: "karaamadii BOQORKA yey ku qabanine waxba ha ka diidin". Meeshaas waa meel u heeran, waa ka bil ka bil, ama waa qubuur amase waa meel ijtimaac ah oo kale. Meeshaas culumaday wax ku siiyan, dadkii socdaal ah oo socda ee yiraah "meeshaas aan ku jiidanno musaafuraan nahaye, dadkaasu joogo" cunno la siiyo ha ahaato, saad ay qaataanse ha noqotoe, SAANKUBUSLAHA oo ah dadka saantiisu busta leedahay waa sidaa.

Caado nimankii ka dhigtay,cidda haddii wax laga garawaayo, waxay dhihi jireen: "War nimanyahow, ciddu ma fiicana oo xooluhu kor uma socdaa, caaqibana naagaha iyo ragga isguursada kor uma socote, ma meeshii la tegi jiray aan la tegin mase wixii la qaban jiray aan la qabyeyey".

Fiqi Buraale	Waa tahay, waxna ma dhimin waxna ma dhaafin waana kaa maleynayey, Xaaji Maxamad. Hase ahaatee, soomaalidaa waxay tiraahdaa: "Hadal iyo haween midna looma duceynoo asaga oo aad leedahay qadar yar dheh ayuu iska bataa". Maxaa yeelay, nin hadduu naag guursado oo ay uur yeelato, llaahay baa og waxa ay dhali doonto ee uu ku abuuray, hase ahaatee waxaa uun la jecel yahay wiil inuu dhashaa oo waxaa la yiraahdaa "llaahow wiil" oo niyada laga jecel yahay: Ayada oo aan la jeclayn baa markaa gabari iska dhalataa, mid khayr inoo ku jirana llaahay baa og. Hadalna waxaa la yiraahdaa wax yar dheh oo asagoo ku la bata ayaad aragtaa. Waxaa kaloo soomaalidu ku maahmaahdaa: "Hadal markhaati leh iyo hilib midi leh midna laguma hawshoodo". Marka intaa aad sheegtay oo dhami waxa weeye caado iyo dhaqan soomaaliyeed oo kuwii hore ka tarjumaaya. Bal iminkana aan warka u dhiibo Aw Daahir Afqarshe, isaga oo
--------------	---

ka sheekeynaaya ciska uu mudan yahay ninka odayga ah.

Aw Daahir Mahadsanid, Fiqi Buraalow. Waxaa la yiri:"Shiikh Maxamad Axmed Liibaan oo kale hadduu hadalka kaaga horreeyo waa kaa laystaa, hadduu kaaga dambeeyana waa kugu xiraa". Shiikh Maxamad baa laastay wixii laga oran lahaa ciska uu leeyahay ninka waayeelka ahi ee soomaaliyeed amase culumadeedaba. Waxaad moodaa inay isku wada guri tahay oo sidaa uu shiikhu u sheegay yaan weligey u arkaayey oo wax yar oo ay ku kala duwan tahay ma jiro. Anigu, dhulka aan ku barbaaray oo Nugaal la yiraahdo, ninkaa boqorka ah iyo reerka karaamada looga soo joogayoo Faqi Buraale nagala fadhiyo, cidina ma hadli karto, hadday tahay xagga ducada. Labadooduna hadalka waa u qaybsan yahoo, qolana waxay leedahay guddoonka oo hadalkay xirtaa, qolana culumay ahaydoo weligeedba diintey ina daba wadday oo aan isku xukumeynay oo ay na soo gaarsiyeen ilaa hadda. Qolana waa qolo iska gaar ahoo karamo lagu yaqaanno oo lagu ciseeyo oo iyaguna wiil yar hadduu ka joogo la yiraahdo "ducee".
Waxaa jira raad ka yimid kii la boqri jiray oo ka sokeeya oo lagaba yaabo qabiilkii uu malaqa u ahaan jiray ee uu u ahaa curadka inaan meesha cidina ka joogin oo kuwa kale oo curadda ah oo ka dambeeyey ay meesha soo galeen oo aan la dhaafi kareynin raadkii oo haddii ay madax waaweyni ka fadhidana hadalkeedba ma noola, ama ha duceeyeen ama ha guddoomiyeen ama shirka ha fureene. Nidaamkii oo dhan kuwaas la wareegaya oo looga wada dambeynayaa. Haddii laga duqowsan yahay ama laga culumeysan yahay oo rag ka sii waaweyni fadhiyaanna, sida shiikha u sheegay, oo kale laga amarqaato oo iyagu ibaaxeeya cid kale inay ducadii saaraan. Qaynuunada lagu socodaa sidaas ah oo ismaqalkaa sidaa u taxan, wacyigii baa sidaa u taxan. Haddii uusan nidaamkaa jirin ama aanan aqoon nidaamka reeraha aan ka nimid arrinta waa in ka mengan lahayd. Midba midka uu ka weyn yahay hadduu ku gardarroodo waxaa la oranayaa "war walaalkaa kaa weyn miyaadan ka xishoonayn, waxaadan edebta daran leh" ayaa la oranayaa. Haddii hooyo iyo aabbe iyo dad waaweyn loo tagana waaba ka sii darraydba. Waa waxaa loo yiri"dadka yaa u maandaranoo, maxay yiraahdeen: Macallin iyo madi. Labadoodaba waa waxaan la xukumine maba yaqaannaan qawaaniintaba. Wiilka madiga ahna, hooyo iyo walaalo gabdho ah iyo haween waxaasuu ku dhex korayoo, waa wax aan weligii la xukuminoo dadka waa dhex hallaabaya oo ma yaqaan ismaqalkakan loo kala weyn yahay iyo waddadaa la soo mari jiray oo rag lama dhalan. Macallinna ardaydaa ka yaryaroo hadba dhan dhengedda kaga dhifanayaa, waa nimaan nin macallinnimada kaga sarreeyaa aanan jirin. Haddaba xaggaa waxaad ka garanaysaa, weligeedba inay soomaalidu ismaqalka, nidaamka, culumonimada, kala weynaanta, tixgelinta iyo waxyaalahaas oo dhami ku dhaqmi jirtay. Matalan, sidii uu sheegayey Faqi Buraale, haddii maanta reerku guuro oo meel lagu furo, xerada wanaagsan naagta minweynta ah baa iska degeysa, laguma haysto. Waxay leedahay ee kale, daaimanba guri inay midgta ka degtaa, hadba dhanka loo geesanaayo oo marna jiilashin yaa laga jeestaa, marna xagaa laga jeestaa. Labadeennii gacmood sida midgta iyo bidixda u kala mudnaayeen, weligeedba iyadaa

midigta degeysa. Sidaasaa loo kala horreeyey oo weligeedba la isku maqli jiray oo loo kala dambeeyey oo aan la isugu murmeynin amase aan la isugu hallaabeynin. Tan dambe ee saddexaade ka daba timaada way ka dambeyneysaa bahda kale.

Xataa waxa aan garanayaa, marka aan magaalo jirin oo dadku uu ku noolaa xoolaha oo keli ah, hilibkooda, subaggooda, caanahooda iyo dadka oo xoolaley ahaa magaalana ayan jirin dhar oo loo doonto maahee. Xataa hilibka waa u kala qaybsan yahay, geela marka la qalo, shafta waxaa iska qaadata naagta weyn oo waan u mudnahay weeye. Wixii hilib ah oo martida la siinayo waa la yaqaan oo waxa la yiraah "miil" oo hilib gaara ah. Marka, soomaalidu, xagga waxaad ka arkaysaa, inay weligeedba ahayd dad nadaam taxan ee dawali, aqoon, cilmi, kala-dambeyn iyo diin dabada ku hayaa.

Fiqi Buraale Waa tahay, waa mahadsan tahay Aw Daahir. Bal iminkana waxaan u gudbinaynaa Dhegaweyne isagoo ka hali doona ciska waayeelka ama culumada.

Dhegaweyne Faqi Buraalow, waad mahadsan tahay. Horta wixii caado loo leeyhay baa la yiri ha laga hadlo, sida waalidka iyo odyaasha loo ciseeyo oo loo kala weyn yahay. Waxaa jirta, maanta reeruhu markay duceysanayaan oo ay Alle baryayaan, odyaasha isagoo u yeera iyo culumada maahee, ragga dhalliyarada ah iyo waxaa kale u yeeri maayo. Waxaa kale oo jira, geedkii oo lafadhiyo oo odyaashii iyo dadkii oo dha fadhiyo baaba oday yimid, dhallinyarana waa fadhidaa, "war odayga uga kac" baa la leeyahay ama isagaaba isgaranaaya oo ka kacaya meeshii. Odaygii yaa loo banneynaya oo looga kacaya. Waxaa weeye, colaad baaba dhacday, beeshu waa inay odyaasha u keenta oo la yira : war oday hebel muxuu yiri? Odyaashu maxay yiraahdeen?. Odyaashu waxa ay yiraahdaan waa in lagu socdaa. Marka, xaajo ama tol loo gee ama